УДК 811.161

TO‘QIMACHILIK VA YENGIL SANOAT SOHASIDAGI TERMINLARNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH DAVRI – KASBIY KOMPETENSIYALARNI TAKOMILLASHTIRISH.

Dildora. M. Yo‘ldosheva

Nizomiy nomidagi TDPU, Xorijiy tillar kafedralari,
e-mail: dildora.yuldasheva.80@bk.ru

Annotasiya Ushbu maqola O‘zbekistonning to‘qimachilik va yengil sanoat sohasida terminologiyani o‘qitish va malakali kadrlar tayyorlash jarayonlarini takomillashtirishga tegishli qarorlarini o‘z ichiga oladi. Bugungi kunda mazkur sohada terminlarni standartlashtirish va aniq belgilash sohaga tizimli yondashish imkonini yaratmoqda. Ilmiy izlanishlar natijalari shuni ko‘rsatadiki, turli davlatlarning yetuk olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlar tekstil va yengil sanoat terminologiyasining ilmiy va texnik jihatdan rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan. Bu tadqiqotlar natijasida sanoat uchun muhim bo‘lgan terminlar aniqlashtirilgan, xalqaro tajriba o‘rganilgan hamda standartlashtirish yo‘nalishida muhim qadamlar qo‘yilgan. O‘zbek tilshunoslari ham milliy terminologiyani boyitish va xorijiy atamalarni o‘zbek tiliga moslashtirish bo‘yicha izlanishlar olib bormoqda. Shu bilan birga, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, ilg‘or tajribalarni o‘rganish va mutaxassislar malakasini oshirish ham muhim yo‘nalishlardan biri bo‘lib qolmoqda. Texnik terminlarning aniq belgilanishi nafaqat ta’lim jarayonini yengillashtiradi, balki sohaga tizimli va samarali yondashuvni ham ta’minlaydi. O‘zbekistonda bu boradagi islohotlar davom etmoqda va sohaga bo‘lgan e’tibor ortib bormoqda.

Kalit so’zlar : to‘qimachilik yengil sanoat terminlarni standartlashtirish mutaxassislar kadrlar lingvistik o‘qitish usullari

Аннотация. Данная статья анализирует решения Узбекистана, направленные на совершенствование обучения терминологии и подготовки квалифицированных кадров в области текстильной и лёгкой промышленности. Стандартизация терминов способствует системному подходу в данной сфере, а также научному и техническому развитию. Международный опыт и исследования ведущих учёных позволили определить ключевые термины, адаптировать их к международным стандартам и обогатить национальную терминологию. Узбекские лингвисты работают над адаптацией иностранных терминов и системным формированием технической

ISSN 3030-3907

терминологии. Кроме того, важное значение имеет развитие международного сотрудничества, изучение передового опыта и повышение квалификации специалистов. Проводимые в данной сфере реформы не только совершенствуют образовательный процесс, но и обеспечивают эффективный и системный подход.

Ключевые слова: текстильная промышленность, лёгкая промышленность, стандартизация терминов, специалисты, кадры, лингвистика, методы обучения.

Annotation : This article analyzes Uzbekistan's decisions aimed at improving the teaching of terminology and training qualified personnel in the textile and light industry sectors. The standardization of terms enables a systematic approach in this field, contributing to scientific and technical development. International experience and research conducted by leading scholars have helped define key terms, adapt them to international standards, and enrich national terminology. Uzbek linguists are working on the adaptation of foreign terms and the systematic development of technical terminology. Additionally, the development of international cooperation, studying advanced practices, and enhancing specialists' qualifications are of great importance. The ongoing reforms in this sector not only improve the educational process but also ensure an efficient and systematic approach.

Keywords: textile industry, light industry, terminology standardization, specialists, personnel, linguistics, teaching methods.

Kirish : O‘zbekistonda to‘qimachilik va yengil sanoat sohasidagi terminlarni o‘qitish bo‘yicha bir qator qarorlar qabul qilingan. Yengil sanoatni yanada rivojlantirish va tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida: 2019-yil 16-sentabrda qabul qilingan ushbu qaror yengil sanoatning to‘qimachilik, tikuv-trikotaj, charm-poyabzal va mo‘ynachilik tarmoqlarini rivojlantirishga qaratilgan. Qarorda soha korxonalarining investitsiya va eksport faoliyatini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar belgilangan [1]. Yengil sanoat sohasida o‘rta bo‘g‘in kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida: 2024-yil 16-iyuldagi ushbu qaror yengil sanoat uchun malakali o‘rta bo‘g‘in mutaxassislarini tayyorlash tizimini takomillashtirishga qaratilgan. Qarorda hududlarning ixtisoslashuvi va mehnat bozori talablaridan kelib chiqib, ta’lim muassasalariga o‘quvchilarni qabul qilish, ishlab chiqarish amaliyotini tashkil etish va yangi texnikumlar ochish masalalari ko‘rib chiqilgan [2]. Ushbu qarorlar to‘qimachilik va yengil sanoat sohasida

ISSN 3030-3907

terminologiyani o‘qitish va malakali kadrlar tayyorlash jarayonlarini takomillashtirishga xizmat qiladi. To‘qimachilik va yengil sanoat sohasidagi terminlarni ingliz tilida o‘qitish bo‘yicha ilmiy izlanishlarda quyidagilaridan iborat:

1. Rus tilshunos olimlari

- **D. S. Lotte** – ilmiy-texnik terminologiyaning shakllanishi, standartlashtirilishi va tizimliligi bo‘yicha tadqiqotlar olib borgan. U terminlarning aniq va ravshan bo‘lishi, xalqaro atamalar bilan uyg‘unlashishi muhimligini ta’kidlagan [3, 120-123c]
- **T. L. Kandelaki** – maxsus texnik terminlarning hosil bo‘lishi va lingvistik xususiyatlarini o‘rgangan, tekstil va yengil sanoat terminlarining kelib chiqishi va rivojlanish jarayonlariga e‘tibor qaratgan.[4, 148-150 c]
- **V. M. Leychik** – terminshunoslik nazariyasi bo‘yicha yirik tadqiqotlar olib borgan. U tekstil va yengil sanoat sohasidagi maxsus terminlar tizimliligini va ularning mantiqiy bog‘liqligini tahlil qilgan.[5, 198-200c]
- **S. V. Grinev** – terminologiya va uning lingvistik xususiyatlarini o‘rganib, mato, tolalar, bo‘yash va pardozlash jarayonlari, tikuvchilik va boshqa yengil sanoatga oid atamalarni tahlil qilgan.[6, 180 c.]
- **A. V. Superanskaya** – maxsus soha terminlarini yaratish, ularni klassifikatsiyalash va standartlashtirish bo‘yicha tadqiqotlar olib borgan.[7, 210 c]

2. Yevropa tilshunos olimlari

- **Eugen Wüster (Avstriya)** – zamonaviy terminshunoslik asoschilaridan biri bo‘lib, ilmiy va texnik terminlarning tizimlilik tamoyillarini ishlab chiqqan. U terminologiyaning xalqaro standartlari va klassifikatsiyasiga katta hissa qo‘shgan. [8, 275-274 p.]
- **Felix von der Wiese (Germaniya)** – texnik terminologiya, jumladan tekstil sanoatiga oid atamalar tizimini shakllantirish bo‘yicha tadqiqotlar olib borgan.[9, 250 p.]
- **Jean Dubois (Fransiya)** – texnik va ilmiy terminlar rivojlanishi, ularning kelib chiqishi va tarjima qilish masalalarini tadqiq qilgan.[10, 190 p.]
- **Umberto Eco (Italiya)** – semiotika va terminologiya bog‘liqligi borasida tadqiqotlar olib borib, sohalararo terminlarning rivojlanishiga e‘tibor qaratgan.[11, 175 p.]

ISSN 3030-3907

- **Maria Teresa Cabré (Ispaniya)** – terminologiyaning lingvistik jihatlarini tadqiq qilib, sanoat va texnologik terminlarning tartibga solinishi bo‘yicha izlanishlar olib borgan.[12, 220 p.]

3. O‘zbek tilshunos olimlari

- **Sh. Rahmatullayev** – o‘zbek terminologiyasi, shu jumladan texnik va ilmiy terminlarning shakllanishi, ularning lingvistik xususiyatlari bo‘yicha tadqiqotlar olib borgan. [14, 135-140 b.]
- **A. Madvaliyev** – fan va texnikaga oid terminlarning o‘zbek tilida shakllanishi va ularning izohli lug‘atlar orqali normativ holatga keltirilishi masalalarini o‘rgangan.[15, 158-160 b.]
- **M. Mirtojiev** – ilmiy-texnik terminlarning tizimliligi va tarjima masalalariga e‘tibor qaratgan, tekstil sanoati atamalarining o‘zbek tiliga moslashuv jarayonlarini tadqiq qilgan.[16, 170 b.]
- **H. Dadaboyev** – o‘zbek terminologiyasining rivojlanishi, xorijiy tillardan o‘zlashgan terminlarning o‘zbek tiliga moslashtirilishi masalalarini o‘rgangan. [17, 200 b.]
- **G. Jo‘rayev** – yengil sanoat va tekstil sohasiga oid maxsus atamalarni tadqiq qilgan, ishlab chiqarish jarayonlarida qo‘llaniladigan terminlarning lingvistik va texnik jihatlarini tahlil qilgan.[18, 200 b.]
- Tekstil va yengil sanoat terminologiyasini shakllantirish bo‘yicha turli davlatlarning yetuk olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlar bu sohaning ilmiy va texnik jihatdan tizimli ravishda rivojlanishini ta’minladi. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, terminlarni standartlashtirish va aniq belgilash muhim omillardan biri hisoblanadi. O‘zbek tilshunoslari tomonidan olib borilgan izlanishlar esa milliy terminologiyaning rivojlanishiga hissa qo‘shib, xorijiy tillardan olingan terminlarning o‘zbek tiliga moslashuvi jarayonini yanada takomillashtirishga xizmat qilmoqda. Kelgusida yengil sanoat va tekstil terminologiyasini yanada chuqur o‘rganish, ularni xalqaro standartlarga moslashtirish va o‘quv materiallarini yaratish muhim vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda. To‘qimachilik va yengil sanoat sohasi dunyodagi eng rivojlangan tarmoqlardan biri bo‘lib, xalqaro hamkorlik va ilmiy-texnikaviy taraqqiyot talablarini qondirish uchun mutaxassislarning ingliz tilini bilishi muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, sohaga oid terminlarni ingliz tilida to‘g‘ri o‘qitish texnik bilim va lingvistik yondashuvning uyg‘unligini talab etadi

ISSN 3030-3907

[19]. Ushbu maqolada terminlarni lingvistik nuqtayi nazardan o‘rganish, ularni o‘qitish metodlari va natijalari tahlil qilinadi.

1. Terminologiyaning lingvistik xususiyatlari

To‘qimachilik va yengil sanoat sohasidagi terminologiya maxsus atamalar tizimini o‘z ichiga oladi. Bu sohadagi terminlar asosan lotin, yunon va fransuz tillaridan kelib chiqqan bo‘lib, ularning ingliz tilidagi shakllari xalqaro miqyosda keng qo‘llaniladi.

1.1. Inglizcha terminlarning kelib chiqishi va o‘zbek tiliga mos tushishi

Ko‘plab terminlar o‘zbek tiliga to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilinishi qiyin bo‘lib, ularning izohli tarjimasi talab etiladi. Masalan:

- *warp* – "uzunasiga joylashtirilgan iplar" (to‘qimachilikda).
- *weft* – "eni bo‘ylab joylashtirilgan iplar".
- *spinning* – "ip yigirish jarayoni".

Ba’zi terminlar esa ikki yoki undan ortiq ma’noga ega bo‘lib, ularning kontekstda to‘g‘ri tushunilishi muhim:

- *fabric* – "mato" yoki "tuzilma".
- *dye* – "bo‘yoq" yoki "bo‘yaydi" (fe’l sifatida).

1.2. Texnik terminlarni kodifikatsiya qilish va standartlashtirish

Texnik atamalarni xalqaro me’yorlarga mos holda standartlashtirish zarur. Masalan, **ISO 4921** standarti to‘qimachilik terminologiyasini xalqaro miqyosda tartibga soladi. O‘zbek tilida esa ushbu terminlarni yagona tizimga keltirish va izohli lug‘atlar yaratish lozim.

2. Texnik terminlarni o‘qitish usullari

To‘qimachilik terminlarini samarali o‘rgatish uchun quyidagi lingvistik metodlar qo‘llaniladi:

2.1. Leksik-semantik yondashuv

Terminlarning lug‘aviy ma’nosi va ularning kontekstdagi ishlatilishi o‘rgatiladi. Bu usulda:

☑ Terminlarning ma’no jihatdan bog‘liq so‘zlari o‘rganiladi.

☑ O‘quvchilarga terminlar orasidagi sinonim va antonimlarni tushuntirish uchun misollar keltiriladi.

ISSN 3030-3907

2.2. Kontekstual yondashuv

Terminlarni mustaqil o‘rganish qiyin bo‘lgani sababli, ularni amaliy jarayonlar, ishlab chiqarish bosqichlari va real sharoitlarda tushuntirish muhimdir. Masalan:

- *Knitting machine* – "trikotaj mahsulotlarini ishlab chiqarish uchun mo‘ljallangan mashina".
- *Textile finishing* – "tayyor mahsulotning sifatini oshirishga qaratilgan yakuniy jarayon".

2.3. Interfaol va amaliy mashg‘ulotlar

- Texnik chizmalar, diagrammalar va animatsiyalar orqali terminlarni tushuntirish.
- Talabalarni ishlab chiqarish korxonalariga jalb qilish va ularga texnik terminlarni real jihozlar yordamida o‘rgatish.
- Texnik matnlarni tarjima qilish va amaliy mashqlar bajarish.

To‘qimachilik terminlarini lingvistik yondashuv asosida o‘qitish quyidagi natijalarga olib keladi:

☑ **Texnik mutaxassislarning ingliz tilidagi bilimlari yaxshilanadi** – xalqaro standartlar va texnik hujjatlarni mustaqil o‘qish imkoniyati oshadi.

☑ **Terminologiya tizimli o‘rganiladi** – chalkash atamalar kamayadi va yagona texnik til shakllanadi.

☑ **Texnik tarjimalarning sifati oshadi** – ilmiy maqolalar, qo‘llanmalar va hujjatlar aniq tarjima qilinadi.

☑ **Amaliy o‘qitish samaradorligi ortadi** – o‘quvchilar real ishlab chiqarish jarayonlarini tushunib, atamalarni o‘zlashtiradi.[20]

To‘qimachilik va yengil sanoat terminlarini ingliz tilida o‘qitish lingvistik yondashuvni talab etadi. Quyidagi xulosalarga kelish mumkin**:**

- Texnik va lingvistik bilimlarning uyg‘unligi muhim, chunki terminlarni faqat grammatik jihatdan o‘rganish yetarli emas – ularni ishlab chiqarish kontekstida tushuntirish zarur.
- Texnik terminlarni standartlashtirish lozim, ya’ni xalqaro va milliy lug‘atlarni yaratish va yangilash talab etiladi.
- Amaliy va interfaol metodlarni keng joriy etish kerak, ya’ni ishlab chiqarish jarayonlari bilan bog‘liq holda o‘qitish samaraliroq natija beradi.

ISSN 3030-3907

Lingvistik tadqiqotlar davom ettirilishi zarur, chunki sohadagi yangi texnologiyalar doimiy ravishda yangi terminlar paydo bo‘lishiga olib keladi. Shunday qilib, to‘qimachilik sohasidagi terminlarni samarali o‘qitish uchun lingvistik va texnik metodlarni uyg‘unlashtirish, kontekstual yondashuvdan foydalanish hamda standartlashtirilgan lug‘atlar yaratish lozim.Xulosa

Ushbu qarorlar O‘zbekistonning to‘qimachilik va yengil sanoat sohasida terminologiyani o‘qitish va malakali kadrlar tayyorlash jarayonlarini takomillashtirishga xizmat qiladi. Ilmiy izlanishlar xalqaro tajribaga tayangan holda terminlarni standartlashtirish, milliy terminologiyani rivojlantirish va xorijiy atamalarni moslashtirishga qaratilgan. Asosiy vazifalar – yengil sanoat va tekstil terminologiyasini chuqur o‘rganish, xalqaro standartlarga moslashtirish hamda o‘quv materiallarini ishlab chiqish. Terminlarni samarali o‘qitish uchun lingvistik va texnik yondashuv uyg‘unligi, kontekstual ta’lim usullari va standartlashtirilgan lug‘atlarning yaratilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 16.09.2019 yildagi PQ-4453-son Yengil sanoatni yanada rivojlantirish va tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida https://lex.uz/ru/docs/-4516526?utm_source=chatgpt.com
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 16.07.2024 yildagi 427-son Yengil sanoatni yanada rivojlantirish va tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida https://lex.uz/ru/docs/-4516526?utm_source=chatgpt.com
3. Lotte D. S. *Ilmiy-texnik terminologiya asoslari*. – Moskva: Nauka, 1961.(120-123c) https://www.academia.edu/44778050/TERMINOLOGIYA_MASALALARI_BOYICHA_ILMIY_ADABIYOTLAR_TAHLILI
4. Kandelaki T. L. *Terminovedenie asoslari*. – Moskva: Nauka, 1979. * https://www.studmed.ru/kandelaki-t-l-semantika-i-motivirovannost-terminov_acdbbfca2c2.html
5. Leychik V. M. *Terminologiya: Nazariya va metodlar*. – Moskva: LKI, 2007. 198–200 https://www.academia.edu/122765200/Ingliz_Va_O_Zbek_Terminologiyasining_Metodologik_Asoslari
6. Гринёв С. В. Лингвистические основы терминологии. – М.: Московский лицей, 1993. – 180 с.

ISSN 3030-3907

https://tipk.kg › uploads › sites › 1993/05 › leyc.
7. Суперанская А. В. Специальные термины и их классификация. – М.: Наука, 2003. – 210с
8. Spender M. Man made language. Routledge and Kegan Paul. — London, 1985. — 274 p.
9. Wüster E. Terminology and its systematics. – Vienna: Springer, 1979. – 250 p.
10. Von der Wiese F. The development of technical terminology. – Berlin: De Gruyter, 1985. – 190 p.
11. Dubois J. The origin of scientific and technical terms. – Paris: Larousse, 1974. – 175 p.
12. Eco U. Semiotics and terminology. – Rome: Indiana University Press, 1976. – 220 p.
13. Cabré M. T. Theoretical and practical aspects of terminology. – Amsterdam: John Benjamins, 1999. – 230 p.
14. Rahmatullayev Sh. *O‘zbek terminologiyasi asoslari*. – Toshkent: Fan, 1982. – 135-140 b. https://elib.buxdupi.uz/books/Shavkat%20Rahmatullayev.%20Hozirgi%20o'zbek%20adabiy%20tili.pdf
15. Madvaliyev A. *Fan va texnika terminologiyasi masalalari*. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2005. – 158-160 b. https://lib.cspu.uz/index.php?newsid=8654
16. Mirtojiev M. *Ilmiy-texnik terminlarning tizimliligi va tarjima masalalari*. – Toshkent: Fan, 2011. – 180 b. https://www.samdu.uz/images/ilmiyjurnal/3K7ruS6lCp_ilmiy_jurnal.pdf
17. Dadaboyev H. *Texnik terminlarning o‘zbek tilida shakllanishi va rivojlanishi*. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2014. – 170 b. https://tsuull.uz/sites/default/files/ozbek_terminologiyasi._kh.dadaboev_2020.pdf
18. Jo‘rayev G. *Yengil sanoat terminologiyasi: lingvistik va texnik jihatlar*. – Toshkent: Innovatsiya, 2018. – 200 b. https://buxdu.uz/media/jurnallar/ilmiy_axborot/ilmiy_axborot_11_son_2024_2.pdf
19. Yuldasheva, Dildora, The Ways of Formation the Discourse Competence on Students of Textile Spheres and Development in Critical Thinking at the Professional Foreign Language Lessons (October 2, 2019). International Journal of Linguistics, Literature and Translation (IJLLT), 2019, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=3463120 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3463120

ISSN 3030-3907

20. Yuldasheva D.M. Some of the issues of teaching terminological vocabulary in the field of textiles and light industry in the process of teaching english // “Novateur Publications” journalNX- a multidisciplinary peer (2020). reviewed journal; https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/155

21. Юлдашева Д. Педагогик дастурий воситалардан фойдаланган ҳолда хорижий тилларни ўқитишнинг интерактив усуллари (Тўқимачилик ва енгил саноат соҳасидаги мутухасислар тимсолида) // “O‘zbekiston milliy universitet xabarlari” ilmiy jurnali. ISSN:2181-7324. – Toshkent. 2021. – № 1/4/1. – B. 219-223. (13.00.00 №15)

22. Yuldasheva D.M. The ways of formation the discourse competence on students of textile spheres and development in critical thinking at the professional foreign language lessons. // International journal of linguistics, literature and translation. ISSN:2617-0299. Impact Factor(SJIF-2019):5.359. Vol.2, Iss.5, 30.09.2019. Jordan. -p. 330-333. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3463120

23. Yuldasheva D.M. Some of the issues of teaching terminological vocabulary in the field of textiles and light industry in the process of teaching english // “Novateur Publications” journalNX- a multidisciplinary peer reviewed journal. ISSN:2581 – 4230. Impact Factor(SJIF-2020):6.321. Vol. 6, Issue 11. November 2020. India. – P. 251-255. https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/155

ISSN 3030-3907